

4 DÍTĚ, DĚTSTVÍ A JEHO POSTAVENÍ VE SPOLEČNOSTI, JEHO VÝVOJ A CHÁPÁNÍ

4.1 ÚVOD

Dítě chápeme podle Úmluvy o právech dítěte z r. 1989 (8), jako každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. U nás je možno zplnoletit dítě nejdříve v šestnácti letech rozhodnutím soudu, jsou-li pro to vážné důvody.

Jen toto časové vymezení pojmu dítěte zachycuje jeho složitost nikoli jen z hlediska délky Úmluvy - směrem k dovršení dětství, ale i směrem k jeho začátku. Ten byl dosud obecně vázán k době jeho narození. Při tom však jen kritéria živě narozeného dítěte se za posledních padesát let změnila u nás čtyřikrát. Tak se dnes považuje za živě narozené dítě, které váží po porodu nejméně 500 g a přežije 24 hodin.

Úmluva o právech dítěte však jde ještě dále, překračuje hranici narození (nikoli však dosud podle našeho občanského zákona). Počátek života sice přesně neurčuje, ale lze jej z její definice dítěte stanovit na dobu početí - a možná i před ně. Stalo se tak zřejmě v souvislosti s vědeckým, medicínským, technickým, organizačním i ekonomickým a dalším pokrokem. Ten ve své mnohorozměrnosti včetně rozvoje prenatální pediatrie, prenatální psychologie, genetiky, teratologie a jiných disciplín, nehledě na významné makrosociální jevy, jež prožíváme či jejichž jsme svědky, přestal přísně oddělovat od sebe prenatální, natální i postnatální fázi života člověka a stále častěji počal hledat, co tyto etapy člověka spojuje a vytváří tok života od jeho vzniku až do dospělosti a chceme-li až k jeho konci. Klasickým dokladem toho jsou současné výsledky péče o nedonošené děti a to i velmi nedonošené, které stále častěji přežívají, a to nikoli jen s handicapem, jak se mnohdy proti této snaze nesprávně argumentuje.

Zcela nové otázky o dítěti, rodičích a dětství přinesly poznatky a praxe asistované reprodukce, stejně tak jako již dříve náhradní rodinná péče.

4.2 DĚTSTVÍ

Dětství je období vývoje dítěte, jeho příprava na dospělost. Jeho poznání z nejrůznějších aspektů ukazuje na složitost vývoje dítěte, závislost na bezpro-

středním okolí, rodině, i zákonitých procesech, kterými se v rámci socializace z této závislosti postupně vymaňuje, aby dosáhlo svého vlastního místa ve společnosti, svůj sociální status a roli v ní. K tomu však potřebuje, aby jeho potřeby a požadavky byly náležitě uspokojovány v pravé míře, času a prostoru a tak aby byla jeho práva náležitě respektována, jak ostatně požaduje zmíněná Úmluva o právech dítěte.

Z tohoto hlediska nutno chápat dětství jako sociální jev či konvenci (6). Jeho pojetí, hodnota, ale i trvání závisí také na řadě společenských faktorů, zdaleka nikoli jen biologických či psychických. Záleží na postavení dítěte v daném společenství, které je výsledkem dlouhého historického vývoje člověka. Ten začínal z velmi primitivních začátků primitivních lidí a dlouho se opíral převážně jen o prosté zákony přírody. Člověk a posléze vyvíjející se lidstvo se nevyhnulo při postupném uvědomování si své existence i poznávání svého dětství jako vstupu do života či jeho úvodní fázi.

Byl to ovšem proces velmi komplikovaný a to jak z hlediska kvalitativního (zajištění všech práv dítěte) tak kvantitativního (zajištění těchto práv pro všechny děti).

Dítě při tom nabývá atributu pokračovatele rodu a dětství se velmi zvolna začíná chápat jako přípravné období, v němž se má nový jedinec začlenit do plnosti života, pochopit a osvojit si své úkoly ve společnosti, jež jsou nebo budou od něho očekávány.

Na samém začátku historie pozitivní uvědomění si významu dítěte a dětství, se týkala jen zcela vybraných rodin či rodů a jejich potomků. Jinak na nízkých stupních vývoje společnosti platila zásada přírodou diktované reprodukce. Byla živelná, necílená, její výsledky téměř neceněny (vždy možno pořídit dítě nové). Když však jakkoli zatěžovalo dané společenství, bylo možno se ho bez zábran zbavit.

Na druhé straně však se brzy poznalo, že člověk - i na této nízké vývojové úrovni - proti jiným biologickým druhům, potřebuje zajistit relativně nejdlejší následnou péči po narození a to nejen v oblasti somatické, ale i duševní i sociální. To proto, aby při nejmenším mohl jako dospělý obstát v těžké konkurenci s druhými jedinci či živou i neživou přírodou a s úspěchem přežít.

Tato skutečnost, i když převážně jen tušená, ale instinktivně prováděná, rozvinula nezbytnou soustavnou péči o lidské mládě a přispěla i k postupnému rozvoji „člověčenství“ v životě každého jedince a společnosti jako celku.

4.3 VZTAH RODIČE - DĚTI

S otevírajícím se pojetím dětství a postavením dětí ve společnosti souvisí bezprostředně i základní společenský vztah, rozhodující pro každé dítě, a tím je vztah rodiče - děti a v nejranějším období pak vztah matka - dítě.

Této otázce v posledních desetiletích věnovala řada autorů Peipper (9), Anthony a Benedeck (1), Arries (2), Erickson (4), Hassistein (5) aj. značnou pozornost. Z nich dle autora této statě nejpozoruhodnějšího poznání dosáhl Loyd DeMeause (7).

Na jeho poznatech a úvahách založil své pojetí základních podob či forem vztahu rodiče - děti a ve svých důsledcích společnosti a dítěte. Z nich pak bylo možno odvodit na základě našeho poznání vývojové etapy v chápání dětství, opírající se při tom o potřeby, požadavky a práva dětí s ohledem na poslední tři mezinárodní akty o právech dítěte (1924, 1959, 1989). Poněkud jsme při tom oslabili psychoanalytický postoj L. DeMause v některých jeho přístupech a interpretacích. (3).

4. 4 ETAPY POZNÁVÁNÍ DÍTĚTE A DĚTSTVÍ Z HLEDISKA HISTORICKÉHO

4. 4. 1 PRVNÍ ETAPA

První etapa vztahu rodičů k dětem začíná, jak již bylo v úvodu uvedeno, v dávném starověku a trvá v podstatě do čtvrtého století po Kristu. Charakterizuje ji prakticky nulová hodnota dítěte, jež je chápáno spíše jako předmět. Je zcela závislé na rozhodnutích svých rodičů, přesněji svého otce, který s ním může jakkoli manipulovat. Může je prodat do otroctví, používat jako sexuální objekt, poslat po vodě, zanechat v poušti či džungli, shodit ze skály (viz Taygetska skála v Řecku, Cloaca Maxima v Římě), obětovat nebo prostě zabít. Tato poslední okolnost dala označení celému tomuto období - **období infanticidy**, tedy zabíjení dítěte.

Dětství ve svém celku prakticky neexistuje, dítě jako člověk je brán až když se stane dospělým, či je za něj prohlášen (např. po příslušných rituálech, zkouškách, dosažení pohlavní zralosti). Jen u velmi malé skupiny dětí z nejvyšších vrstev, jež jsou vedeny od mládí ke své příští vůdcovské úloze, jak již bylo uvedeno, lze se setkat již s prvními obrysy dětství jako přípravného období pro další život. Tak je tomu např. ve starém Řecku.

Jenks (6) v této souvislosti předkládá dva typy dětského obrazu. Dítěti je prisuzován tzv. Dionysiánský model, jedinec plný materialistických sil, základna možného zla, které se musí náležitě krotit. Tento obraz dítěte se pak přenáší i do dalších etap. Tak vede prý toto pojetí dítěte k jeho vykořisťování, ubližování a napravování k obrazu vychovávajícího.

Naproti tomu tento autor předkládá druhý typ pojetí dítěte, tzv. Apolloniánský. Dítě v něm je chápáno jako nevinné, andělské, přinášející radost a pohodu. I tehdejší přístup k němu se pak blíží modernímu západnímu pojetí dítěte. Sem nutno zařadit i pedagogickou činnost Sokrata, včetně jeho pedofilního chování.

Ale to je zřejmě jen něco vyjimečného, obecně v té době převládá přístup k dítěti jako k objektu, s nímž možno podle libosti zacházet.

4. 4. 2 DRUHÁ ETAPA

Druhou vývojovou etapou vztahu rodičů k dítěti, jeho postavení v rodině a společnosti, je období „**nedbání, nevšímavosti k dítěti**“. Hodnota dítěte se po stránce ideové změnila, i když ve skutečnosti manipulativní přístup k dítěti přetrvává a jeho skutečná společenská hodnota se příliš nezvýšila. Tuto změnu přineslo křesťanství v souhlase s Ježíšovým: „Nechte maličkých přijít ke mně, neboť jejich jest království nebeské“. Pro řešení zde daného problému to znamená, že i dítě je lidská bytost se stejnými právy před Bohem, tedy i před lidmi. Navíc druhé prohlášení Ježíše: „Cokoliv jste učinili jednomu z nejmenších, mně jste učinili“, vznáší požadavek neubližovat dítěti. Formálně se tato skutečnost promítla právě v onom čtvrtém století, kdy se křesťanství stalo státním náboženstvím a kdy byl v této souvislosti vydán zákaz zabíjení dětí. Nicméně mu nebyl učiněn nikdy konec, ale zákonem bylo zakázáno.

Naproti tomu se však začíná objevovat zájem společnosti o děti, které se ocitly v nějaké nepříznivé situaci (např. nemanželské, opuštěné, postižené). Církev, byť velmi pomalu, se ujímá osudu těchto dětí. Tak buduje první naleziště (v 7. stol. v Konstantinopolu, ve 12. v Římě) a nejrůznější špitály.

Děti v podstatě jsou stále chápány většinou jako objekty, určené pro potřeby dospělých. Např. panošové slouží svým pánům nikoli jen k pomoci a službě, ale též k jejich náhradnímu sexuálnímu uspokojení.

Dítě, pokud je vnímáno již jako člověk, je chápáno jako jeho zmenšenina, bez nějakých zvláštností, odpovídajících potřebám dětství jako vývojového období.

Tato etapa trvala asi do 13. století. Právě v této době, době gotiky je zvlášť patrné vnímání dítěte jako malého dospělého. Svědčí o tom mimo jiné i sochy Madony s dítětem. Novorozený Ježíš je „malý dospělý“. Např. jeho hlava tvoří osminu délky těla proti čtvrtině u právě narozených, rovněž jeho utváření těla odpovídá proporcím dospělého, stejně jako způsob toporného sedu v matčině klíně. Je-li v jejím náručí pak je to spíše neživá věc než kojeneček v objetí. Svým způsobem to potvrzuje velmi nízký význam dětství samého.

Umělecké znázornění spojení matky s dítětem poprvé oficiálně deklaruje empatický vztah této vazby a přináší do rodinného života emocionální složku.

4. 4. 3 TŘETÍ ETAPA

Je ve znamení **ambivalentního přístupu** k dítěti. Trvá přibližně od čtrnáctého století do sedmáctého. Je mimo jiné poznamenána prvními poznatkami o vývoji dítěte a jeho potřebách, především ze záznamů vychovatelů budoucích králů (např. podrobné zápisy o Ludvíku XIII.). Přesto se dítěti nedaří stále dobře a je vystaveno nejrůznějším násilím, nedostatkům, nemocem apod.

V péči o zvlášt ohrožené děti se k círvi přidávají první charitativní organizace jako např. v Praze na začátku 17. století Domov Svatého Ducha pro opuštěné děti. Zřídili jej zde usedlí Vlaši.

Dětství se již začíná přiznávat větší význam jako přípravnému období pro dospělost. Při tom se stále zvyšuje potřeba věnovat mu zvýšenou pozornost, rozumět jeho potřebám a respektovat je.

Za jeden z nejvýznamějších obrátů ve vztahu k dítěti a dětství vůbec je činnost našeho Jana Ámose Komenského. Nejenže přinesl mnoho nových a zásadních poznatků o dítěti, o péči o ně a jeho výchově, ale neobyčejně povýšil prestiž dětství nejenom pro život a budoucnost každého dítěte, ale pro celou společnost. Přibývající demokratizační trendy v ní nebyly ani v tomto smyslu bez významu.

Komenského zásadní přínos k pochopení dětství spočívá také v tom, že je rozpracoval do čtyř šestiletých etap (počínaje školou mateřskou, což je matčin klín, a konče vysokou školou). Určil i výchovné programy pro ně. Ty také na různých místech Evropy uskutečňoval.

4.4.4 ČTVRTÁ ETAPA

Komenský v podstatě otevřel další období vztahu rodičů a dětí, a dětství vůbec. Je to podle L. DeMause tzv. **období intruze**. Zahrnuje v podstatě osmnácté století.

Rodiče vstupují do života dítěte, snaží se jej formovat k obrazu svému. Čím výše směřují, tím větší nároky na dítě kladou. Díky osvícenství, reprezentovanému především Voltaiem, dále rozvíjející se demokracii, začínajícímu vědeckému a technickému pokroku a zvláště pak díky J. J. Rousseauovi, Pastalozzimu a dalším, se situace dítěte podstatně mění. Přirozené potřeby dítěte se dostávají do popředí a začínají být aspoň v těch základních podobách více či méně poznávány a také uspokojovány.

Současně tam, kde utrpení dítěte je zvlášt patrné, začínají vznikat snahy tyto děti zachytit, vstoupit do jejich života a pomoci jim, když to nedokázala jejich vlastní rodina. V obecné rovině se tohoto úkolu ujímá stát – lhostejno zda demokratický (Francouzský konvent 1793: všechny opuštěné děti jsou dětmi vlasti) nebo absolutistický (radikální změny na Vídeňském dvoře v oblasti péče o děti – první povinné školní vzdělání, tzv. trivium za Marie Terezie, anebo důmyslný nalezenecký systém, kombinující problematiku ústavní péči s péčí pěstounskou v hlavních městech zemí habsburského mocnářství apod).

Pod vlnou osvícenství se otvírá i široký prostor pro stále hlubší, všestrannější poznávání dětství z nejrůznějších úhlů a aspektů.

4.4.5 PÁTÁ ETAPA

To uskutečňuje další vývojová etapa, označovaná jako **socializační**, tedy podněcující či podporující začleňování dítěte do společnosti. Zahrnuje devatenácté století a přechází až do poloviny století našeho.

Je ve znamení především stále zvyšující se hodnoty dítěte, hlubšího poznávání života a vývoje dítěte a jeho potřeb. Výrazně se rozvíjí péče o ně jak v obecné rovině tak zvlášt, hlavně všude tam, kde jsou děti velmi ohroženy na zdraví a životě. Tak vedle opuštěných a odložených dětí, dětí postižených, se stále více objevují ve středu pozornosti zaujatých jedinců i charitativních organizací děti zasažené velkou bídou a hlavně pak námezdní prací. Ta se totiž začínala masově objevovat v zemích nastupující urbanizací a industrializací, která zahrnuje i děti – a to dokonce i předškolního věku. Přinesla jim neobyčejné utrpení, nemoci i smrt. V Anglii, kde od začátku století dětská práce nabývala ohromných rozměrů, znamenala nejenom velké neštěstí, ale současně vyvolala i velkou odezvu u řady lidumilů, ale i profesionálů – lékařů, právníků, učitelů a kněží. Ti proti tomuto, dětem nepřátelskému fenomenu, vyhlásili boj a ve spolupráci s osvícenými poslanci postupně prosazovali v parlamentě tzv. dětské zákony (Childrens' Acts), zakazující postupně různé formy či trvání dětské práce. Nejprve pod šest let věku dítěte, pak práci pod zemí, dále ne delší než dvanáctihodinovou, později osmihodinovou pracovní dobu, pak nařizovaly povinný nedělní odpočinek, atd. (9). Na konci století se podařilo prosadit zákaz dětské práce pod patnáct let vůbec. Znamenalo to značné vítězství, i když dětská práce je i dnes stále problémem. Hlavně v rozvojových zemích.

Nicméně tento přístup k dětskému utrpení přinesl několik závažných momentů v poznávání dítěte, dětství a péče o ně. Především tento boj se odehrával na úrovni poznávání škod na stavu a vývoji dítěte (např. poprvé zjišťovaná kojenecká úmrtnost ve střední Anglii vykazovala dosud nepředstavitelnou skutečnost – 500 ‰ kojenecké úmrtnosti). To vedlo k poznávání příčin těchto nepříznivých důsledků na život dítěte a současně k zjišťování a definování jeho potřeb.

To vyvolalo nutnost jednotlivých odborníků specializovat se na problematiku dětského věku. Tak začaly postupně vznikat jednotlivé specializace, zaměřené na dětský věk. První z nich bylo konstituování pediatrie (samozřejmě nejenom z tohoto důvodu, ale i řady dalších). Ta se také stala základem péče o dítě vůbec. Na ni navazuje hygiena a epidemiologie, dále psychologie (jež také dává již existující pedagogice vědeckou základnu), sociologie, právo, demografie a další.

Se specializací jednotlivých oborů, zabývajících se dítětem, však začíná současně jejich koordinace a integrace. Vyúsťuje ve vznik zvlášt ní vědy o dítěti, pedologii (10), jež se stává na mnoho let – aspoň ve Střední Evropě – teoretickou základnou pro moderní péči o dítě. Ta se opírá již nejenom o charitu, ale i o stále vyšší profesionalizaci a účast společnosti i státu na ni.

Boj proti dětské práci přinesl i v konkrétní praxi interdisciplinární přístup k řešení tak složité problematiky, jakým byla a je péče o dítě a chápání postavení dítěte v kontextu jeho vývoje a začleňování do společnosti.

Dětství je přiznáváno v této době již svébytný význam v přípravě pro život a to v přímé závislosti na stupňujícím se obecném významu vzdělání a zvyšující se hodnoty společnosti v závislosti na vyšší dosaženého sociálního statusu každého jedince. Při tom však význam časného dětství (do tří let věku), je dosud prakticky až do čtyř-

cátých let tohoto století, aspoň v teorii, nedoceňován. Dětství je vnímáno jen od této doby („když již začne rozum brát“). Dřívější období je záležitostí jen dobré výživy a náležité hygieny, vhodné stimulační a hry.

Jen Freud mu přisoudil velký význam, především však jako zdroj řady psychologických odchylek a poruch. Tím ale umožnil přístup k poznání významu této životní etapy pro život člověka řadě odborníků, z nichž mnozí vycházeli z jeho učení.

Rovněž poznání puberty a časné adolescence se začínalo intenzivněji rozvíjet, i když nebylo zdaleka tak podceňováno jako tomu bylo v případě časného dětství.

Pedologie dala základ naší československé péči o dítě, jež dosáhla díky soustředěnému úsilí značných úspěchů jak po stránce teoretické tak praktické. Byla založena na práci vzdělaných pracovníků zdravotněsociálních, vybavených potřebnými sociálněprávními znalostmi a zajišťujících péči a ochranu dětí spolu s dalšími odborníky, především lékaři a učiteli.

Po roce 1948 z důvodů ideologických (socialismus nemá žádné sociální problémy) i politických (sociální péče je věcí minulosti) byl tento systém rozrušen a pak zlikvidován. Jeho renezanse či restaurace je bohužel stále záležitostí budoucnosti.

První polovina tohoto století však přinesla pro postavení dítěte zcela novou kvalitu. Tou se stala Ženevská deklarace práv dítěte z r. 1924. Jsou v ní shrnuty velmi jednoduchým způsobem základní principy, chránící dítě před jakýmkoli nebezpečím, vykořisťováním i neštěstím, zajišťující mu optimální tělesný a mentální rozvoj, který má směřovat ku prospěchu lidství. Zde se vede diskuze o tom, zda jeho lidství či lidství obecného. To by však bylo dítě stále jen vlastnictvím dospělého a nikoli svébytná osobnost (11). Bohužel platilo a stále ještě platí spíše to druhé, díky přetrvávání ducha Napoleonova občanského zákona z r. 1805 a také našeho (Habsburské říše) zákona z r. 1811, upravujícího vztah rodičů jen na otcovskou moc (a to až do r. 1949).

Polovina dvacátého století přinesla celou řadu zásadních objevů a poznání, týkajících se dítěte a dětství v nejrannějším období a ukazujících na jeho nezastupitelný význam pro dobrý vývoj a prospěch nejenom pro toto časné období života člověka, ale i pro celý jeho život i život společnosti. Teorie deprivace, imprintingu, sensitivních stadií, attachmentu, dále poznání neuroanatomického a neurofyziologického rozvoje mozku dítěte a jeho funkcí v této kritické době, jakož i poznání základních potřeb dítěte a nezbytnosti jejich uspokojování v každé době a vývojové etapě, to vše výrazně ukázalo na zvláštní postavení dítěte a dětství v raném vývoji člověka. A také bezpodmínečnou nutnost toto časné období zvláště respektovat a chránit. V tehdy vydané nové verzi Charty práv dítěte z r. 1959 se tento požadavek promítl v právu dítěte na ochranu i před narozením. Ta ovšem také požaduje především ochranu dítěte před jakýmkoli nebezpečím, vykořisťováním s právem na rozvoj všech jeho sil.

V tomto tzv. socializačním období se obrací intenzivní pozornost řady odborníků k vlastnímu procesu začleňování se dítěte do společnosti. Přitom se stále více stává zřetelnější úloha rodiny pro ně, její nezastupitelnost v pozitivním smyslu (funkční rodina) a její nebezpečnost v negativním smyslu (dysfunkční a afunkční rodina).

Současné vystupují do popředí závažné sociálně zdravotní patologické jevy, přecházející až do sociálně-patologických, s nimiž jsme se dříve příliš nesetkávali nebo jsme je nerozpoznávali, nazývané často jako nová nemocnost (např. syndrom CAN, drogová závislost u dětí, zvyšující se agresivita apod).

4.4.6 ŠESTÁ ETAPA

Toto období zcela nenápadně přechází do období **podpory a pomoci dítěti** ve vyrovnání všech jeho nezralostí, způsobených stupněm vývoje a náležitě nerozvinuté obranyschopnosti a nutnosti pomáhat mu zvládat nejrůznější zátěže (a také je tomu učít), které jej především odlišují od doby dospělosti. Při tom se dítěti postupně přiznávají všechna nebo téměř všechna práva ve shodě s Listinou lidských práv a svobod. Dítě se tak stává partnerem dospělému, především rodičům. I když je na nich stále více nebo méně závislé a oni za ně odpovídají až do jeho dospělosti, je již plnohodnotnou lidskou osobností, nositelem právní subjektivity. Tato skutečnost je také jedním z nejvýznamnějších přínosů nedávno vydané a přijaté mezinárodní dohody, Úmluvy o právech dítěte z r. 1989. (8). Právě tato úmluva otevřela období podpory a pomoci dítěti, které které prožíváme v současné době a které jistě vzneslo mnoho dalších požadavků na péči a ochranu dítěte.

Současné se dětství dostalo plné hodnoty jako přípravy na celý život člověka a to vlastně již před jeho narozením. Při tom emocionální vazby nabyly na intenzitě a staly se rozhodujícím kohezivním faktorem i pro vztah rodiče – dítěti.

DeMausse jde dokonce tak daleko, že tvrdí, že dítě ví lépe než jeho rodič, co je pro ně dobré a že rodiče tato jeho přání mají podporovat a uspokojovat všechny jeho obecné i zvláštní potřeby. A to i tehdy, když pro to musí vynaložit ohromnou energii, čas i úsilí, zvláště v prvních šesti letech. Výsledkem je pak milý, upřímný, nikdy depresivní či skupinově orientovaný, se silnou vůlí a nepoddávající se autoritě jedinec (7).

Jistě se dá s těmito tezemi diskutovat, jak uvedeme ve statí o Úmluvě o právech dítěte, nicméně ze současné situace je patrné, že jsou nám v této své vyhraněné podobě tyto ideje ještě vzdálené.

Tak lze hodnotit postavení dítěte v tomto období jako téměř rovnocenné dospělému, při čemž tato skutečnost je navíc akcelerovaná neustálým umenšováním se počtu dětí v populaci. To již začalo v podstatě ukončením živelné reprodukce na rozhraní devatenáctého a dvacátého století v rozvinutém světě a v současné době přechází dokonce do negativní populační bilance, kdy umírá více lidí než se jich rodí. Znamená to zvyšující se hodnotu dítěte, anebo prosazování jiných hodnot před hodnotou dítěte? A to vše se odehrává v kontextu s populačním bohem ve světě, především rozvojem a častým utrpením dítěte.

Při všech těchto úvahách je třeba zdůraznit, že právě vztahy v životě dětí a dospělých jsou velmi křehké a při jakékoli odchylce či disproporcionalitě snadno mohou přerůst do jejich narušení či rozbití, jak ostatně ukazuje i současná teorie a praxe péče o dítě a jak se budeme právě v této knize snažit ukázat.

Literatura.

1. *Anthony, E. J., Benedek T.*: Parenthood, its Psychology and Psychopathology, Little Brown and Comp., Boston, 1970, s. 617.
2. *Aries, P.*: L' enfant et la vie familial sous l'ancien regime., Plon, Paris, 1960.
3. *Dunovský, J.*: Fylogeneze dětství, Přednáška v postgraduálním kurzu pro vedoucí pedagogy, 1997.
4. *Erickson, E. H.*: Childhood and Society, 2nd Ed., W. W. Norton, New York, 1963, s. 445.
5. *Hassenstein B.*: Verhaltensbiologie des Kindes., Piper, Muenchen, Zuerich, 1987, s. 672.
6. *Jenks Chris.*: Historical Perspectives on Childhood., in: Bengt, L., Spencer Nick: Social Paediatrics, Oxford University Press, 1995, s. 195-209.
7. *Lloyd de Mause.*: The History of Childhood, A Condor Book, Souvenir Press, London, 1976, s. 450.
8. *OSN*: Úmluva o právech dítěte, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí, Sběrka zákonů č. 104, 1991.
9. *Pelper, A.*: Chronik der Kinderheilkunde, Thieme Vrlg., Leipzig, 1966.
10. *Stejskal, C.*: Rozvoj péče o mládež v Čechách do okupace, KPÚ Plzeň, 1969, s. 93.
11. *Spencer, N.*: Partnership with Parents., in: Bengt, L., Spencer, N.: Social Paediatrics, Oxford Univ. Press, 1995, s. 540-549.

5 POTŘEBY DÍTĚTE Z HLEDISKA SOCIÁLNĚ PEDIATRICKÉHO

5.1 POTŘEBY, POŽADAVKY A PRÁVA DÍTĚTE A JEJICH USPOKOJOVÁNÍ

Bylo již naznačeno, že v historickém vývoji pohledu na dítě a jeho potřeby, až v 19. a pak výrazně ve 20. století objevily zásadní změny v přístupech k chápání dítěte a hodnocení dětského věku ve společnosti. Zvláštní roli při definování potřeb a jejich uspokojování sehrál již zmíněný boj proti dětské práci (1).

Snahy o zákaz dětské práce vyjadřovaly zároveň požadavky na zabezpečení obecných, ale i zvláštních potřeb dětí. Tyto potřeby a tím i požadavky dětí na zdravotní vývoj a rozvinutí všech sil a schopností se postupně stávaly jejich právy – a to jak na úrovni národní tak mezinárodní, což mimo jiné formovalo postupně také pravidla pro vytváření stále dokonalejšího systému péče společnosti o dítě.

Základní princip tohoto úsilí pak tkví ve vztahu: **potřeby – požadavky (práva) – služby (péče)**. Vyjadřuje princip zdravotní a sociální politiky té země, jehož naplněním se stává také jejím hlavním kritériem v péči o děti (a nejenom o ně), ale stává se i modelem pro veškeré zdravotní aktivity doporučované především WHO a UNICEF.

5.2 ZÁKLADNÍ POTŘEBY DÍTĚTE

Potřeby dítěte se v různých fázích vývoje mění. Nicméně několik základních potřeb je trvalých a ty vyžadují své plné uspokojení, nemá-li být vývoj dítěte narušen. Obecně platí, že míra neuspokojení základních potřeb bývá i mírou narušení celkového stavu a vývoje dítěte. Přitom čím je dítě mladší, tím bývá závažnost tohoto postižení těžší a zahrnuje více struktur a funkcí rychle se vyvíjejícího organismu.

Za úvodní potřebu dítěte shodně s J. A. Komenským lze považovat s jistotou literární nadsázkou **potřebu dobře se narodit**. Jestliže se totiž dnes stále více stírá rozdíl mezi životem prenatalním a postnatalním a zdůrazňuje se kontinuita mezi těmito fázemi života, pak se stále zřetelnější stává potřeba, aby se každé dítě narodilo zdravé, chtěné a vítané, nadané všemi předpoklady a schopnostmi dobrého a všestranného vývoje.